

Жазганың таасын эң кылдат.

(Токтоналы Шабданбаев төкмө акын.)

О, досум ай, акын болгуң келеби?
Талантыңды Алыкулга теңечи!

(Насирдин Байтемиров)

Ал түбөлүк алган окшойт өз ордун,
Бүгүн кыргыз ырларынын төрүнөн.

(Сүйүнбай Эралиев)

Эң акыркы сөзү болду «Көл» деген

(Сооронбай Жусуев)

Алыкул, кайдан алдың андай күчтү?
Акырын айтып койчу чет-чекесин.

(Качкынбай Артыкбаев)

Ишенем, чарчоо билбей татаал жолдо,
Бейтааныш муундар менен амандашат.

(Камбаралы Бобулов)

Бир четин мүлдө киши араң түрөт
Сен соккон кирпич менен килемиңдин.

(Турар Кожомбердиев)

Ташмат АРЫКОВ
АЛЫКУЛ АТЫНДАГЫ СЫЙЛЫК ЖӨНҮНДӨ

*Поэт, душой высокой ради
Великой жизни порадей,
Не помышляя о награде,
Будь сам наградой для людей.
(Михаил Дудин)*

«Эрте кыйды өлүм анын өмүрүн.
Азыр мына,

Шаттык бийлеп көңүлүн,
Төштөрүндө орден, медаль жаркырайт,
Калемдеш дос, курбусунун көбүнүн», –

Деген сөздөн улам сезим чалды күү:
«Талаптанып,
Жумшалса да жан-дили,
Сыйлык алат ар бир эле жазуучу,
Бирок, сыйлык боло албайт да ар бири».

АЛЫКУЛ ЖАНА МУЗЫКА

Алиге агарып, таң атпайт,
Жазат ал, Шотаны барактайт.
Акынга алты эсе күч берип,
Аппак күү сезимде шарактайт!

*Жумакан Тынымсейитова,
«Алыкулга гүлдесте» китебинин түзүүчүсү.*

АЛЫКУЛГА

Алыкулдун жашай турган жашы көп,
Алыкулдун жай, күз, кышы, жазы көп.
Арыбаган, талыбаган кылымдап,
Поэзия боз ат тулпар аты көп.

*Байдылда Сарногоев,
Алыкул сыйлыгынын биринчи лауреаты.*

ТАЛАНТ

Дартты, шорду тарткан менен турмушта,
Көзү өткөн соң данкы кетти жылдызга.
Чырак болуп жанып калды ырлары,
Асыл журту Ала-Тоолук кыргызга.

*Жолон Мамытов,
Алыкул ырларын англис тилине которткон.*

АЛП ТАЛАНТ

Алыкулга акындар
Мелдешкин да, мелдешпе!
Азгырса анын лирасы,
Берилгин да, элдешпе!

*Асылбек Медетбеков,
адабиятчы-философ.*

АЛЫКУЛДУН КЕЧЕСИ

Обончулар сыбызгытып обонун,
Ыр арнашат ага жап-жаш акындар.
Ыр дүйнөдөн берип ага өз ордун
Сөз сүйлөшөт наркты билген асылдар.

Сүйөркул Тургунбаев.

АЛЫКУЛГА

Ак-каранын четин тиктеп кезердиң,
Дүйнө сенден, сен дүйнөдөн өткүчө.

Роза Карагулова.

АЛЫКУЛ

Алыкул кереметтей кубуласың,
Келечек күлкүсүнөн угуласың.
Эшиктен кирип келип: – Эх, иним, – деп
Ырымды ондочудай туюласың!

Анатай Өмүрканов.

Алыкул сыйлыгынын лауреаты

АЛЫКУЛГА

Азырчы, «Алыкулга биримдикте,
Эстелик коюш керек тирүүлүктө!
Алыкул, Алыкул!...» деп кыйкырат да...
Алыкул – баарысы тең күнүмдүккө.

Жедигер Саалаев

АЛЫКУЛ

Ырларың тоодон бийик сүрөттөлүп,
Шарпылдайт көлдөн терең мүнөз берип.
Сезилет калыс баадай жакшы ырыңдын,
Тургузса ар бирине бир эстелик.

Барчынбек Бугубаев

АЛЫКУЛДУН СҮРӨТҮНӨ

Акын ата жашайт үйүмдө,
Сүрөтүнөн сүйкүм күлүңдөп.
«Ырыскыдай ырдан түңүлбө,
Ыр түгөнгөн күндөн түңүл деп»

Бактыгүл Чотурова,

Алыкул сыйлыгынын лауреаты

12-ДЕКАБРЬ. 1950-ЖЫЛ

Жаш өмүр жаны гана кызыганда,
Шум ажал жанды аларда эми гана.
Алп акын шылдың кылып «чын жолдошун»,
Түбөлүк өтүп кетти ырларына.

Канчоро Айдаров

АЗА

Аяз, кайгы калтыратып денени,
Томсоргонсуйт тоңгон топо казылып.
Өмүр бою жерди мактап ырдаган,
Жер өз уулун кабыл алды ачылып.

Николай Удалов.

Алыкулга замандаш калемгер

Койчу досум, мени акын дебечи,
Мени акындардын улпагына теңечи.
Кыргызыңда кандай акын бар десе
Келет мага – Алыкулдун элеси.

Насирдин Байтемиров,

Акындын замандашы, Кыргыз эл акыны

АГАМДЫ ТУУРАП АГАМА

Ким болсо да кетүүгө кезек келет,
Ошондуктан, бул дүйнө жалган делет.
Бирок да кыргыз барда ырды сүйгөн,
Ал Алыкул ырын окуп жүрө берет.

Үсөнбек Дайырбеков.

АЛЫКУЛДУН АЙКЕЛИ КӨЛ БЕТИНЕ ЧЕГИЛГЕН

Алыкул жалгыз жел кайык,
Жел айдап кеткен ажайып.
Ажайып дүйнө бөксөрдү,
Алыкул кетип азайып.
Эскерип Ысык-Көл турат,
Эстеген сайын муңайып.
Муңканган сырын билдирет,
Толкундан бүгүн чыгарып.

Тосуп чыгып толкунду,
Кол сунгандыр Алыкул!
Кошо толкуп толкунга,
Олтургандыр Алыкул!
Ойчабытын толкундан,

Толтургандыр Алыкул!
Анан, ыр саптарын саймадай,
Болтургандыр Алыкул!

Кошулуп «Сан-Таш» «Уланга»,
Күүлөнүп кээде кеткендир!
Көрүнсө ырдын тамчысы,
Көшөрүп терең чөккөндүр!
Калеми түтпөй заматка,
Кагазга мончок төккөндүр!
Жаратып көлдүн көркүнөн,
Суйкайтып сулуу өпкөндүр!

Мээнеткеч улуу акындын,
Мээримин көлгө төгүлгөн.
Көл бетин гүлдөй саймалап,
Айкели көлгө чегилген!
Абасына ай мончок,
Ыр саптары себилген!
Тамгасы түгүл тамчысы,
«Бали, Алыкул»! дедирген.

*Жамансариев Шайык,
Алыкулдун педтехникумдагы курсташы, жакын курдашы.*

ЖОКТОО

Кымбат ырдын кийин кыйын чыкмасы,
Анда бир жан,
Азыр гений, устасы.
Бир үлпөттө жоктоп турду катарын,
Же көзүнөн ныпым көз жаш чыксачы.
Дайра күйүп,
Күн түнөрүп,
Жер онтоп,
Катуу бороон -
бирөө сөзүн уксачы!
Жоомартынын орду жок -
Лири турат шолоктоп!..
Жусубунун орду жок -
Муза ыйлайт шолоктоп!
Мукайынын орду жок -
Мурас ыйлап, тур жоктоп!..
Күрс-күрс этип,
Өзү жоктоп өзү онтоп...
Же бир көз жаш чыксачы,
Же бир киши уксачы.
Кайран эрлер бар болсо,
Дагы кыйры узармак,

Кыргыз ырдын нускасы!
Толубайдай сынчы болуп ал өзү,
Карайласа:
Шырдакбектин жоргосундай бирөөсү,
Көкаладай бирөө келет чуу жарып,
Дагы бири -
Толубайдын тулпарынын тим өзү!
Пай-пай, пай-пай!!!
Тулпарлар да дулдулдар!
Кыргыздагы булбулдар!
Анан өзү мүнүшкөрсүп караса:
Бирөө жолго ажал төккөн пулемет,
Бири бүркүт, алп кара куш бири окшоп.
Бала тилдүү, шекер сөздүү курбулар,
Сөзү таяныч, ыры кубат, деми от.
Пай-пай, пай-паай!
Шумкарлар да кыраандар!
Кайра туулбас чыгаандар!

Тоо ураса болбойбу -
Жоомартынын орду бош!
Көл соолуса болбойбу -
Жусубунун орду бош!
Жамандардан минди алып,
Жакшыдан бирди койбойбу -
Мукайынын орду бош!

Өзү жоктоп, өзү онтоп,
Чоң Казаттан келаткан
Баатыр Манас өзү окшоп:
Эр Сыргактан айрылып
Канатынан кайрылып.
Шер Чубакты жоготуп
Ичи сыздап, кан өтүп.
Алманбет шейит кетирип
Жаны күйүп эчкирип..
Аккуласы окко учкан,
Кайран Манас өзү окшоп,..
(Кандуу согуш басылат,
Кандуу күйүт жазылат.
Тиги үч булбул жөнүндө
Сөздүн кени казылат...
Томдор чыгат, макталат,
Эскерме, арноо чапталат.
Кандидаттык, докторлук
Эсеби жок жакталат,
Албан түркүн кеп менен

Бирок баары биригип,
«Үлпөт ырга» жетпеген...)

Курбуларга кайгырып,
Же бир киши уксачы.
Ден соолуктан айрылып,
Же, көздөн жаш чыксачы...
Тулпар гана тулпарларды коштогон!
Шумкар гана шумкар менен чабыттап,
Булбул гана булбулдарды жоктогон!!!
Ошол жоктоп олтурган,
Ошондогу алсыз бул,
Атагы азыр таш жарган,
Чыгаан акын Алыкул!

Өзү оорукчан, көкүрөгү от жалындап,
Мүнөзү түнт, дили таза, көнүлү ак.
Куру кыска, түбөлүккө жолу ачык,
Куш төрөсү буудайыктай чабыттап.

Анын ыры кыргызга кан, жан эле,
Мүрөк эле, жаны аткан таң эле.
Күлүктүгү жоого минсе ак жолтой,
Жарышта озчу Аккуладай бар эле!

*Низимидин Мурзаев,
Ленин атындагы орто мектептин
кыргыз тили, адабияты мугалими,
Чоңалай району*

VIII Бөлүм

АКЫН ЖӨНҮНДӨ АРУУ ОЙЛОР

Мелис Убукеев, Кыргыз эл артисти, кинорежиссер:

– Алыкулду гений деп айтуудан таймана албайм. Анткени, Ата Журт жөнүндөгү терен мазмундуу ырлары, Ысык-Көлдү көркүнө чыгара сыпаттаганы жана сүйүү тууралуу укмуштай уюткулуу ойлору орошон таланттын күбөсү эмей эмне. Аны түнт, жалгыздыкты жактырган деген пикирге каршымын. Алыкулдун жан дүйнөсүнөн жаралган чыгармаларынан чынчылдык, адилдик жана калыстык кашкая сезилүү менен демине дем, күчүңө күч кошуп турат.

Ошондуктанбы, ал жөнүндөгү «Акын» тасмасын биринчи болуп тартканыма сыймыктанамын. («Түбөлүккө жалгашуу» тасмасында да Алыкулга өзүнчө баа берген. – П.К.)

Омор Султанов, Кыргыз эл акыны:

– Окурмандардын ар бир мууну Алыкулдун жан дүйнөсүн өзүнчө ачат, табат. Ушунун өзү эле өлбөстүк, сөз касиетинин ажар, кемелин ача билгендик эмеспи. Демек, акын дайым эли менен.

Кыялбек Урмамбетов, акын:

– Алыкул көп билүүгө, андан канаат алууга же арзыбаган нерседен көңүл калтырууну каалаган. Ушундай изденүүнүн ийгилиги катары «Алыкулдун ыр төңкөрүшү» деген өзүнчө бир укмуш тааным, түшүнүктү жаратты.

Хусейин Карасаев, профессор, элдик академик:

-«Мен ооруюн, сен ооруба Ата Журт» деген сыяктуу ыр саптарынан анын ак ниет адам экендиги ачык көрүнүп турбайбы. Элге жага турган эстелик эмгек калтырды. Ар бир эмгектенген адамдын тирүү кезинде эстелик калтыруусу мойнундагы борчу, парзы, милдети.

Баратбай Аракеев, журналист:

-Ар доордо улуу чыгармачылыгы менен элинин кан-жанына сиңип калган акындар бар.

Кыргыз адабиятында Алыкул деген сөз – нукура поэзия деген сөз. Ошон үчүн, бешенебизге бүткөн залкарыбызды сыйлап алууга үн кошолучу.

Байдылда Сарногоев, Кыргыз эл акыны:

-Алыкул адегенде эле Жоомарт, Жусуп, Мидиндердей чагылгандай чарт этип, жарк этип чыккан акындардан эмес. Ал акырындык менен алабармандабай туруп жетилген акын. Кыргыз акындарынын бир тобу кооздуктун, аллтерициянын, уйкаштын жана эргиген эмоциянын акындары болушса, Алыкул ойчул, баамчыл, философиялык толгонуулардын акыны.

Алыкул элет жерде, эл арасында жүрүүнү көп эңсеген, элдин тилин, турмушун үйрөнүүгө көп далалат кылган жана ошол ой максатын жүзөгө ашыра билген.

Шаршенбек Үмөталиев, Алыкул таануу илимин баштаган адабиятчы:

-Алыкулга келгенде бөтөнчө шыктанып кете турганымды жашыра албайм. Менимче, азыркы таланттуу акындардын кыйласы Алыкулдун мектебинен өсүп чыкты десем жанылбайм.

Эрнис Турсунов, акын, котормочу:

-Эгер, Ысык-Көлгө тил бүтсө, өзүн тунук поэзияга чайкап, жарык дүйнөгө даңазалаганы үчүн эн биринчи алкышын Алыкулга айтат эле..

Алыкул бизге чыгармачылык менен жашоонун өрнөгүн берди. Ал кыргыз жерин жан боорундай сүйүп, аны мукам кайрыктарга салып жазуу менен элинин салт-санаасын,

кулк-мүнөзүн, каада-адебин, санжыра-тарых, улама жомокторун ийне-жибине чейин билген. Анын тили элдин тили болгон. Көркөм тилдин каймагын калпып алып, элинин духун ачкан.

Кымай Өмүрзаков,

отставкадагы полковник, Алыкул сыйлыгынын лауреаты:

-Мен жетимиш жашка келгенче нечен улуу адабий чыгармаларды оригиналында жана котормосунда окудум. Адабий котормонун тарыхында, котормочу канчалык устат болсо да, ар бир улуттун өзүнө гана таандык улуттук колоритин, үрп-адатын, ырым-жырымын, поэтикалык өзгөчөлүгүн так өзүндөй, өз дилиндей бере албайт, берсе да, чанда гана болуу керек. Буларды биз кыргыз адабият тарыхынан Т.Сыдыкбековдун «Биздин замандын кишилери», Төлөгөн Касымбековдун «Сынган кылычынан» жана да Алыкул Осмоновдун орус тилине өксүк которулган ыр саптарынан көп эле кезиктиребиз. Ошондо моокум канбай, ичтеги чериң жазылбай өксүй да түшөсүң.

Бирок Алыкул Осмонов грузин элинин чыгармасын ашкере чеберчилик менен которуп, миңдеген окурмандарынын жүрөктөрүнөн түнөк таап, байыркы бабалары калтырып кеткен мурастай кастарлап, окуп жүрчү дастанга айланткан.

Муратбек Мукашев, КР ЖК депутаты:

-Бул таланттуу адамдын атын 1957-жылы, 7 жашка чыкканда гана билдим. Мурдагы Чүй районунун мурдагы Кегети совхозунда Арпатекир деген айыл бар. Мына ушул тепкедей айылда Алыкул Осмоновдун бир тууган эжеси, эл Мариям деп атачу аял жашачу. Анын үйү айыл четиндеги картошка айдалчу талаанын жанында болучу. Мына ушул жерден эскертип кете турган манилүү маселе белгилүү бир Алыкул изилдөөчү, жазуучу анын «Победасын» Мария эжеси талашкан деп жазып жүрөт. А чындыгында эжеси талашкан эмес, улуу акын өмүрүнүн акыркы сааттарын сезгенби, айтор, машинесин өзү атайын эжесине ыйгарган. Алыкул тууралуу мага айылдык мектептин директору болуп иштеген атам айта берер эле. Эмнегедир орус класста окуп, чуваш улутундагы мугалимим айтып берүүчү А.Пушкиндин жомокторуна көбүрөөк көңүл бурганданбы, атамдын аңгемелери кулагымдын сыртынан кетүүчү.

Жылдар жылып, окуумду Фрунзеден, кийин музейлерге, көргөзмөлөрү менен театрларга бай Москвадан уланттым.

Тагдыр мени Алыкулга кайрадан жолуктурду, бүгүн эмне үчүндүр анын атап аткан акынга, 35 жашында көз жумган акынга 49 жашымда жолуктум.

Анын чыгармаларын кыргыз жана орус тилдеринде кайрадан окуп отуруп маанисин, турмуштагы ордун түшүндүм.

Мен тагдырыма эмес, бактыма кездешкендей болдум. Адам бактылуу экендигин билбегендиктен, бактысыз болуп жүргөнүнө ишенем. Бала кезимден ыр жазсам да, бул жагынан мага анча бак айткан эмес эле.

Менин маңдайымда гений турду, турганда да 18 жыл бою өз жашоосунун азап-тозогу менен күрөшкөн, өзүнүн гений экенине көзү жетип, бирок узак жашай албасына да көзү жетип, өлөр өлгөнгө чейин шашкан, аябай шашкан гений турду. Шашып баратып, түгөнүп-бүтүп баратып опол-тоодой шедеврлерди жаратып кеткен акындар менен кантип гана сыймыктанбайсың.

«Асаба» 26-март, 1999-жыл.

УЛУТТУН УЛУУ УУЛУ

Алыкул Осмонов... Чынгыз Айтматов... Бул ысымдар, алардын өзгөчө дүйнөсү бизге бала күнүбүздөн тааныш. Таланттуу сөз зергерлеринин чыгармалары менен наристе чагыбыздан ынак болсок да, алардын ажайып дүйнөсүнө улам сүңгүп кирип, улам тереңине умтула беребиз, канчалык арылап барган сайын сүрөткерлер жаны жактары, мурда биз жеткире түшүнбөй келаткан тараптары менен кайра жаңырып, кайрадан кубулуп ачыла берет. Турмуш бүтпөгөн сыяктуу Алыкулдун поэзиясын, Айтматовдун прозасын үйрөнүү соңуна чыкпайт, аларды өмүр бою ар кимибиз өзүбүзчө үйрөнүп, өзүбүзчө өздөштүрө беребиз.

Алыкул улуу акын, кыргыз поэзия ааламынын генийи, улуттук ыр өнөрүнүн кайра жаратуучусу, бүт элдин көркөм өнөрүнүн ачылышын жасаган атуул. Баарынан мурда акын биздин поэзияга философиялык лириканы киргизип, биротоло орун-очок таап бергендиги менен бааланат, анын лирикалык каарманы бу түбү түктүү Дүйнө Адам, Аалам, Кудай, Жер, Табият менен тээ алмустактан тартып акыр заманга чейин чечилбей, инсан башын дайыма катырып келаткан түбөлүктүүлүктүн бүтпөс сөзүн сүйлөшүп, чечилбес маселелерге үнүн кошот.

*Абдыкерим Муратов,
«Адабият-ыйман сабагы» Бишкек, «Мектеп», 1993.*

Котормочу Уолтер Мэйдин акын жөнүндөгү ойтолгоосунан:

– Мындан көп жыл мурда Алыкулдун чыгармачылыгы, өмүрү менен таанышканымда эле акындын жүрөгүнөн оргуштап чыккан чынчылдыгы жана өз ишине ушунчалык жан дилинен берилгени таңданткан. Экинчи баамдаганым ал өзүнүн жаштык жигерин поэзияга сиңире алгандыгы болсо, үчүнчүдөн, анын илхам дүйнөсүнүн кеңдиги, жергесине болгон ыйык сүйүүсүн колдон келишинче чебердик менен чагылдыруудан чарчабастыгы. Акындын төртүнчү эрдиги оор дарт менен жабыркаган (өпкө учугу) жанына карабай поэзия дүйнөсүнөн баш тартпай көктүк менен иштегендиги. Не бир сонун ырлары да дал ушул оор мезгилде жаралганы анын эрк күчүнүн далили.

Эн башкысы, өмүрдүн булагы мезгилсиз соолуп баратканына карабай акындын ошол чыгармаларында өзүнө өзү бекем ишенүүсү, жашоо максаты – бул дүйнөгө жакшылык нурун себүү менен адамдардын көңүл кушун көкөлөтүү экени жогорку деңгээлде көркөмдөлүп сүрөттөлөт. Табиятынан кең пейил акындын турмушта туткан туусу – замандаштарды жан дил менен аздектөө жана ушул таасирди башкаларга да жайылтуу. Бул үчүн ал эч нерсесин аянбай эмгектенди.

Мен акын алдында адилет жана калыс болууга абдан аракеттендим. Акын эмне айткысы келгенин, ар бир оюнун маңызы эмнеде экенин англис окурмандарына жеткизиш үчүн акындын өзүнүн манерасын колдонууну башкы максат кылып алдым. Алыкул музыканы, жаратылышты, шаттыкты жана түркүн оюндарды, ошондой эле акыл эмгеги менен күч эмгегин жактырган. Адамзат үчүн ак жаркын келечекти каалап, согуш менен түшүнбөстүктүн болбошун дүйнө элдеринин ортосундагы эриш-аркак кызматташууну тилеген.

Мен өзүмдүн узун өмүрүмдү акындын кыска, бирок нуска жана жемиштүү өмүрүнө салыштырганда мен да аныкындай ой, максаттар менен арбалып, ошолор үчүн жанданып жашап, котормочулукту улантып келем. Ошондуктан, Алыкул фонду аркылуу

болуп жаткан иш-аракеттердин бири акындын өз мекенинин гана эмес, чет өлкө окурмандарына да таанытуу экендигин билгенимде мен өзүмдү өтө бактылуу сездим.

Мен бул жыйнактагы котормолорду үн чыгарып, ырдын шаңын жаратуу үчүн кайра-кайра окууну англис окурмандарына, өзгөчө, жаштарга сунуш кылам. Алар да Алыкулдун ыр саптарын окуп жатып, мен тапкан акын жүрөгү анык айкөл экендигине ынанарына жана табиятынан таланттуу жаш кыргыз акыны деген ойго келерине үмүттөнөм.

Пикирди кыргызчалаткан Аида Казыбаева.

Бишкек 1995-ж. 23-август.

БИЙЛИК ЖАНА ОСМОНОВ

Дүйнө-өмүр, уул бердиң, бала бердиң,
Дүйнө-өмүр, алоолонуп жана бердиң,
Неге сен алыс кеткен сапарыңан
Ээриң жок жайдакталып кайра келдиң?

Сөз мында согушта курман болуп өз элине, өз жерине кайтпай калган адам жөнүндө баратат. Эмне үчүн башкалар Берлинди жеңгендерди көкөлөтүп мактап жатса, («Биздин замандын кишилери» романынын эпилогун эстесек эле жетиштүү), Осмонов тескеринче, күндө көл жээгине келип, согуштан кайтпай калган уулун күтүп, «көл толкуса, кошо толкуган» карыянын ички трагедиясын сүрөттөйт?

Ырына эч качан калп айтпаган акын согуш жөнүндө нака чындыкты, б.а. Жеңиш – бул зор жоготуу, зор трагедия экенин көрсөткүсү келген. Согуш жөнүндөгү бул чындыкты кыргыз адабиятында биринчи жолу Алыкул Осмонов айткан десек болот. Эгерде Алыкул дагы бир азыраак жашай түшкөндө Зоценко менен Ахматова, Шостакович менен Мураделинин катарында катуу идеологиялык сындын токмогунда, эч болбогондо эпкининде, калаары бышык болучу.

Экинчи мисал, «Толубай сынчы» поэмасы. Бир караганда, бул чыгарма – легенда, байыркы уламыш, анын кайрадан иштелиши. Бирок бул байыркы уламыштын жөн эле кайрадан иштелиши эмес, бул легенданын, байыркы турмуштун кайрадан кубулушу, тагыраак айтканда, бир абалдан экинчи абалга өтүшү, сублимациясы. Бул эмне деген сөз? Поэмада поэтикалык баян саяпкер менен хан жөнүндө болгон сыяктуу, а чынында сөз чыгармачылык инсан менен бийлик жөнүндө, өзүнүн гениалдуу «чыгармасы» үчүн жаза тарткан адамдын трагедиясы жана бийликтин адилетсиз өкүмү жөнүндө. Ошондуктан, бул поэма качандыр бир өтүп кеткен Толубай аттуу сокур саяпкер жана каардуу хан жөнүндөгү гана баян эмес. Бул баарынан мурда кандай гана заман болбосун кандай гана доор болбосун чыгармачыл инсан менен бийликтин ортосунда жүргөн эч качан бүтпөс, түбөлүктүү күрөш жөнүндөгү поэма. Акындын бул поэмага экинчи жолу 1944-жылы, өзү айткандай акындык жагынан да, жаш жагынан да жетилип турган чагында кайрадан кайрылышы, жөн эле экинчи вариантты жазып коюу үчүн эмес, ички чыгармачылык зарылдыктан, жазбай коюуга мүмкүн эместей абалга жеткен учурундагы зарылдыктан келип чыкканы поэманын азыркы учурга толук үндөшүп турган мазмунунан көрүнүп турат. Поэманын терең параболалык мазмуну мына мында: жогоруда айтылгандай легенданын бир абалдан экинчи абалга өтүшү, сублимациясы дегенибиз, бул жөн эле «Чаар тулпардын» «Боз тулпарга» айланышы эмес. Бул

байыркы легенданын азыркы реалдуу турмушка өтүп келиши, тилчилер айткандай контаминациясы, б.а. байыркы легенда аркылуу азыркы мезгилдеги чыгармачылык инсан менен бийликтин ортосундагы айыгышкан тирешүүнү, конфликтини апачык, даана сүрөттөө.

Алыкул Осмонов бекеринен жазган эмес экен:

Таш идишке куйса керек бактымды
Татты идишке куйса керек атымды,
Берем.
Алсын!

Сатпайм, кадыр баркымды.
Уйчу, койчу, кетменчинин
Менмин кымбат акыны.

Өзүнүн ички жан-дилинде идеологиянын бекем кучагынан бошой алган гана акын, ошол учурдун тили менен айтканда, ушундай «идеясыз», «аполитичный» (саясатсыз) ырларды жазмак. Алыкул Осмонов жашоо-турмушунда, жан-дилинде коммунист болбогон сыңары, акын катары идеологиянын «жарчысы» да, партиянын «солдаты» да болгон эмес. Бар болгону жөн эле акын болгон.

Кеңешбек Асаналиев «Кут билим» 30.12.1997-ж.

1998-жылы «Кыргызстан» басмасында жарык көргөн «Акындын эки өмүрү» деген эмгегинде адабиятчы Салижан Жигитов объективдүү, тарыхый контексттеги ой-пикирин башка адабиятка салыштырып изилдөө менен айтуу аракетин көздөгөн.

Ушул мээнетин турмушка ашыруу убаракерчилиги жана төмөндөгүдөй көзкарашы С. Жигитовду акындын эң мыкты тандалма жыйнагын түзүү убадасына тоскоолдук кылгандай.

Автор китеби тууралуу бетачар кебинде мындай дейт:

– Ушу колуңарга тийген китеп айтылуу акын Алыкул Осмоновдун жекече өмүрү, оригиналдуу жана котормо чыгармачылыгы жөнүндө илимий мүнөздө жазылган монография.

Мунун жазылып бүтүшү узак убакытка отуз жылга (1958-1988) созулду. Адегенде «Устат жана шакирттер» деген ат менен Алыкулдун чыгармалары жана анын жолун жолдогондордун ырлары тууралуу диплом иш жаздым. Анан ошол иштеги өзөктүү идеяларды «Кыргыз совет поэзиясындагы салт жана жаңычылдык маселелери» деген кандидаттык диссертациямда (1965) өөрчүттүм. Кийин А.Осмоновдун жеке тагдырына, жаратмандык иш-аракетине тиешелүү жаңы макалалар аста-аста жазыла берди да, акыры баары чогулуп келип өзүнчө бир илимий эмгек шекилин алды.

Монографиянын материалдары бир чети акынга карата ызат-сый, сүймөнчүлүк менен, бир чети калыс илимий өңүттөн сынчыл көз караш менен жазылды.

Арийне, А.Осмонов кийинки 30-40 жылда бир беткей макталып отуруп, идеалдуу акын даражасына көтөрүлдү. Аны улуттук ыйыктардын бирине айландыруу аракеттери абдан көп жасалды. Натыйжада көпчүлүк эл Алыкулду телегейи текши бүткөн чыгармачылыгы бар классик калемгер экен деп түшүнүп калды. Ал эми кыргыз жазуучуларынын, сынчыларынын, адабиятчыларынын, дагы башка билимдүүлөрүнүн арасында Алыкулга сокур сыйынгандар же калыс карай албагандар абдан эле арбын. Албетте, алардын баары бул китептеги бир далай талдоолорду, тыянактарды, ой-пикирлерди өгөйлөп кабыл алат. Бирок айрымдары ойлонуп көрүүгө да аргасыз болот. Анын үстүнө азыр өтмүш тарыхыбыз, духовный байлыктарыбыз кайрадан каралып, жаңыча бааланып атпайбы. Экинчиден, коомдо ой-пикирлердин плюрализмине (көп түрдүүлүгүнө) да кенен жол ачылбадыбы. Ошондуктан А.Осмоновдун өмүрүнө, чыгармачылыгына карата меникиндей көз караштын да жарыя айтылууга, ортого салынууга, ошондой эле талкууланып, сынга алынууга толук акысы бар го деп ойлойм.

Баса, ушул тапта кыргыздын окумал журтчулугу Алыкул Осмоновдун чыгармачылыгы тууралуу жаңы илимий эмгектерге абдан муктаж, анткени кийинки 20-25 жылда ал жөнүндө бир да илимий китеп жарык көрө элек, мурда жарык көргөндөрү болсо кайра басылган жок. Мазмун жагынан эскирип калган себептүү алардын кайрадан жарыяланары да күмөндүү.

Бул китеп окурмандардын, айрыкча филолог студенттердин, мугалимдердин, илимпоздордун кызыгуусун туудурса, ойломун аздыр-көптүр жандандырса, акыл-эсине анча-мынча азык болууга жараса, мен көп жылдар бою тирмейе отуруп жасаган аракеттерим текке кеткен эмес экен деп канимет таба алар элем. Албетте, китепке тиешелүү ар кандай сын пикирлерди эч чычалабай кабылдоого, ойлонуп көрүүгө, эгер көңүлүмө төп келсе жана жөндүү болсо, эске алууга даярмын.

P.S. Бул монографияны окуган жаш акындар ыр жазуу түйшүгүнөн зааркана тайсалдап, ал эми жаш илимпоз бардык нерседен кине табууга эле умтулбайбы деген ой кетет.

Анткени, С. Жигитов дайыма тамаша-чынды аралаштыра айта жүргөн «Алыкул курсагы ачкандан акын болгон», «Отузга жетпеген мыкты ыры бар» сыяктуу пикирин канчалык илимий деңгээлге көтөрбөсүн, аталган эмгегинде деле эки анжылыктын алкагынан арылбаптыр. Албетте, авторлук көз караш деген бар. Абирок, Ш. Үмөталиев, К.Артыкбаев, А. Садыков, Р. Кыдырбаевалардын ойлорун дээрлик жокко чыгаруусу ынанымсыз.

«Акындын эки өмүрү» Мидин Алыбаевдин айтылуу «Мааниси жок «Махабат» макаласына үндөшүп, Алыкулдун улуулуугун урматтагандардын көзүн «ачып» коюш максатын көздөгөнү туюлат.

ЗАМАНДАШ

Акындардын бардыгы Ысыккөлдү жазып бүтүшүп, мага көлдүн куму эле калыптыр деп Райкан Шүкүрбеков айткандай, Алыкул Осмонов жөнүндө жазбагандар калбады окшойт. Ошентсе да, Алыкул жөнүндө мен да өз оюмду айткым келди. Алыкулдан мен он жаш кичүү элем. Анын көзү барында эки жолу көргөнүм бар. Адамдардан өзүн обочо кармап, унчукпай тунжурап, ойго чөмүлгөн калыптагы элеси көз алдымда калган. 1948-жылы Алыкул Осмонов түзүп, басмадан чыгарган «Жаш калем» деген альманахка менин да эки ырым жарыяланган эле. Мунун өзү менин алгачкы ырларым менен Алыкул Осмонов тааныш болгонун далилдейт.

Акын өзүнүн күндөлүгүндө 1941-43-жылдары көп иштеп, көп жазып, көп окуганы жөнүндө билдирсе да, ошол 1941,1942,1943-жылдары жазган ырларынан азырга чейин дарек, дайын жок. Ал кезде жазган ырларын акын басмага бербегенби, же башка себептерден жоголгонбу, биз үчүн бул бүгүнкүгө чейин түшүнүксүз да, табышмактуу да. Ал эми үч жыл бою акын көп ырларды жазганы чын.

Элдик оозеки чыгармалардын ичинде бир киши өзүнүн торпогуна минтип кеңеш берген имиш:

Алга кетсең ууру алат,
Артта калсаң бөрү жейт
Орто ченде жүр торпок!

Ошол сынары Алыкул орто ченде жүрө албады. Баштагыдай көптөргө таанылбаган, көптөрдүн көзүнө анчалык көрүнбөгөн абалда жүрө берсе, анын жанына тынч болмок. Мурдагы ыр китептери чыккандан 8 жыл өткөндөн кийин, 1945-жылы Алыкул Осмонов өзүнүн «Махабат» аттуу жаны ыр китебин чыгарды. Бирок, жакшы акынды да бир жакшы акын сындаган макаланы эл көпкө чейин эсинде сактап жүрдү.

1959-жылы мен «Чалкан» журналында жооптуу катчы болуп, Мидин Алыбаев менен бирге иштеп жүргөнүмдө күндөрдүн биринде кен бөлмөдө экөөбүз жалгыз калган учурдан пайдаланып менден сегиз жаш улуу акын агама «Мааниси жок «Махабат» деген макаласынын жазылуу себебин, аны өз эрки менен жазганбы, же башка бирөөлөрдүн кенешин, тукуруусу менен жазганбы, ошону айтып берүүсүн өтүнгөнүмдө, а дегенде Мидиндин кабагы бүркөлө түшүп, өңүндө кандайдыр бир өкүнүүнүн белгиси пайда болгонсуп, анан кызык тамашалуу бир окуяны айтып, сөздүн нугун атайылап башка жакка буруп, көңүлүмдү алаксытканынан улам бул суроом ал үчүн өтө ыңгайсыз суроо экендигин түшүнүп, андан ары Мидинди кыстаган, такыган эмесмин. Андан сураган суроом ошентип жоопсуз кала берген.

Көзү тирүү барында ар кыл кыйын кезенди башынан өткөргөн, биз билбеген тоскоолдуктарды жеңип чыккан, жеке үй турмушу өтө оор болгон, оорунун азабын узакка тарткан, тагдыры татаал, жолу катуу да, катаал да болгон акындын чыгармачылыгы жогоруда аттары аталган илимпоз-адабиятчылар тарабынан татыктуу баалангандыгы жөнүндө айттык. Бирок, ушул эле мезгилде акынга биздин өкмөт кандай карап, кандай мамиле жасады экен деген суроо туулушу мүмкүн. Өз үйүндө жалгыз ооруп жаткан акын 1950-жылдын 12-декабрында 35 гана жашында кырчылдаган кыш чилдеде учук оорусунан дүйнөдөн кайткан. Акындын сөөгүн Аларча көрүстөнүнө алып барышып эптеп жер астына жашырышкан. Элге, мамлекетке эмгек сиңирген аттуу-баштуу жазуучулардын мааракелерин өткөрүү жөнүндө өкмөттүн токтому болсо да, Алыкул Осмоновдун 50, 60, 70 жылдык мааракелери өкмөт тарабынан эске алынып өткөрүлгөн жок.

Заман, мезгилдин өзгөргөнүнө байланыштуу 1995жылы акындын 80 жылдык мааракесин өткөрүмүш болушту, бирок, керектүү деңгээлде салтанаттуу түрдө өткөрүлбөдү. Акын туулган 21-март күнү бир топ акын чогулуп барып, Алыкулдун бейитинин жанында ага арнаган ырларыбызды окудук да, ошону менен иш бүттү. Ошентип, 2005-жылы 21-мартта анын 90 жылдык мааракеси өтпөдү, өкмөттүн көңүлү бурулбады.

Улуу акындын арбагына кайдыгер, салкын көз менен кароо эмнегедир уланып жаткандыгы өкүнүчтүү. Мен Жазуучулар союзунда адабий кенешчи болуп иштеп жүргөн 1965, 1975, 1985-жылдары жакында Алыкул Осмоновдун юбилейин өткөрөбүз деген кабар тарап, даярдык көрүлө баштачу да, юбилейди өткөрүүгө 3-4 күн калганда эле Чоң үй тарабынан кандайдыр жашырын көрсөтмө берилип, Осмоновдун юбилейин өткөрүү маселеси кан буугандай токтоп калып жүргөнүнө күбөмүн. Бул маселенин токтошуна кимдер кызыкдар, кимдер себепкер экендигине азыркыга чейин түшүнө элекмин. Өлгөн акын менен күрөшкөн карасанатайлар бар окшойт деген ой көңүлүмдөн алиге чейин кетпей жүрөт. Бирок, ага карабай улуу акындын поэзиядагы сапары жеңиштүү уланып келатканына баарыбыз күбөбүз.

Кийинки мезгилде ал акындан анча, бул акындан мынча дурус ырлар гана кийинкиге калат деген көзү ачыктык кылган кээ бирөөлөрдүн сөздөрү гезитке чыга койгон учурлар бар. Ошол акындардын катарына Алыкулду да кошуп, андан 30-га жетпеген дурус ырлары гана бар деп жүргөнү кейиштүү. Андайлар өтө эле акылдуусунуп, өз пикирлерин башкаларга чечкиндүүлүк менен оңой эле тануулашканына күйөсүң. Ал эми Алыкулдун ырлары жөнүндө башкалар кандай ойдо экени менен алардын такыр иши жок. Чынына келсек, Алыкулдун ыр сакаларынын бардыгы бүт бойдон дайым алчы коно берген эмес. Албетте, керектүү деңгээлге жете бербей жазылып калган ырлары бар экендигин жашыруу калыстыкка жатпас эле.

Бирок, ой жагынан да, көркөмдүк жактан да төп келишкен таң калардай чебер жазылган, кыргыз поэзиясында шедевр болуп таанылган анын сонун ырлары Алыкулду Алыкул атантып келатпайбы. Жанагы кээ бир сынтаккыч нигилисттер өздөрүнүн ыгы жок эсепкөйлүктөрүн олуясөрөйлүктөрүн, акындарга сот болушканын коюшса дурус болмок. Ар бир акындын чыгармаларын кайсыл мезгилде болсун кылдат ылгап, таразалап, туура баалап кабыл ала турган калыс да, акылман да эл менен мезгил деген сот бар экенин алар эстеринен чыгарбашы зарыл.

Сооронбай ЖУСУЕВ, Кыргыз Республикасынын эл акыны, Токтогул атындагы мамлекеттик сыйлыктын лауреаты.

«Адабий Алатоо» Декабрь. № 7. 2005.

АЛЫКУЛ КОТОРГОНБУ ЖЕ ЖАЗГАНБЫ?

Ийне-жибине чейин далилдеп жатканымдын себеби эмнеде? Айтайын дегеним: Эмне үчүн макаламда атап жаткан улуу акын-жазуучулардын бири дагы котормочу делбейт? Өз ордунда оригиналдуу акын, болуп гана жогорку кадыр-баркка ээ, эч ким буга каршы эмес? Ким мисалы Дантени, Дефону, Крыловду, Жамини, Навоини ж.б. котормочу дей алат? Антип айтууга ооз барбайт. Ал эми биздин элибизге келип, алардан кем эмес Алыкул жөнүндө сөз кылганда биз аны жөн эле котормочу деп атап, андан жогору көтөргүбүз жок. Мына кемчилигибиз ушунда. Менин айтайын дегеним ушул болучу. Менин түшүнүгүм боюнча, биздин Алыкул дагы котормочу гана эмес, Данте, Жами, Навои, Крылов сыяктуу эле өз тилинде «Жолборс терисин кийген Баатыр» аттуу чыгарма жараткан оригиналдуу акын. Биринчиден, андай көлөмдүү чыгарманы бир жылдын ичинде которуш оңой эмес, колдон келбейт. Үч-төрт мыкты акын-котормочулар биригип бир нече жылдын ичинде которушу мүмкүн. Экинчиден: чыгарма котормого окшошпойт, кыргызча эле жазылган мыкты чыгарма, сюжетин гана алган, кыйналып, кысталып которгон эч бир сабы жок. Ыргагы, уйкалышы муун өлчөмү кыргыздыкы болуп турбайбы. Атүгүл, Шота айтпаган ойлорду да айтып, тереңирээк берген.

Кубанычбек Басылбеков «Эркинтоо», 7.01.2000-ж.

АЛЫКУЛ – ЧЕЛОВЕК НАРОДА.

Дооронбек Садырбаев, кинорежиссер, народный артист, депутат ЖК КР.

Я, человек, из племени кыргызов, я пришел в пору своей нравственной зрелости, и, глядя назад, говорю: эпохой Возрождения моего народа стали годы предвоенные. Тому подтверждение день сегодняшней наш, когда всем открыто доступны школы и книги, театр и художника кисть.

Тому подтверждение эти вот имена: Г. Айтиев, К. Акиев, И.Ахунбаев, М.Баатов, К. Баялинов, Ж. Бокомбаев, О. Болебалаев, А. Боталиев К. Жантошев, С. Кийизбаева, А. Куттубаев, М. Рыскулов, А. Малдыбаев, К. Маликов, А. Огонбаев, К. Орозов, А. Осмонов, Т. Сыдыкбеков, Ш. Термечиков, М. Токобаев, А. Токомбаев, Ы. Туманов, Ж. Турусбеков, Т. Уметалиев, А. Усенбаев, М. Элебаев и многие другие, ибо или золотой фонд народа, культура моей республики ребенок эпохи Возрождения, давший возможность впитать живительный сок «Манаса», первых просветителей опыт понять, чтобы начать строить здание профессиональной культуры.

И здесь Алыкул, в этом списке по праву, определенному народом, ибо одним из первых кыргызов сумел воспринять три музы: слово, мелодию, живопись...

Он Тулпар в поэтическом кладе кыргызов и, мне кажется, первым стал возводить мост культуры между кыргызским народом и русским его собратом, а через русский язык к мировому богатству культуры.

Полунищему, полуголодному, не раз глядевшему смерти в лицо, Великий Октябрь явился уверенностью завтрашнего дня. И для него самого. И для народа.

Алыкул Человек народа.

Он изведал мгновенья счастья, и отчаяние он ис пытал. Когда ему было плохо, он находил утешение у Пушкина или у Гете, Шота Руставели, Шекспира. Когда ему было плохо, он открывал народу огромные дали планеты.

МОЙ АЛЫКУЛ

– Как быстро пролетел Алыкул Осмонов весь путь от первых слабеньких сборников к стихам и поэмам последнего, самого плодоносного своего пятилетия! Окреп и вырос его природный дар, отформовался недюжинный, крупный характер. Природная зоркость позволила увидеть изнанку жизни, постичь катастрофичность бытия, драматизм военных и мирных лет. Было глубокое, с младенчества, знание фольклора. Был громадный, неисчерпаемый «Манас». Было много мятущихся чувств, много смешанных мыслей и немного книг. Были некоторые книги: Гомер, Шекспир, Шиллер...

Что значит перевести Пушкина, а впрочем – и любого другого поэта? Скажем не ради каламбура: это значит провести переводимые слова через мозг и сердце, войти в иной мир, в чужую вселенную... Алыкул перевел «Витязя в тигровой шкуре» Руставели. Это знаменитое поэтическое переложение (столь любимое кыргызскими читателями, что в Киргизии и по сей день дают детям имена руставелевских героев), это деяние поэта-переводчика стало не то что вехой жизни Осмонова эпохой его самосознания. Алыкул Осмонов истолковал руставелевскую поэму как должно: не просто, как увлекательную «приключенческую» повесть-сказку, но как сказание о заточенной и

вновь обретенной, отвоеванной душе. Здесь лежали пласты античной и средневековой философии, возвышались сферы иудео-христианского богословия, исламской, суфийской мистики. Ничего этого Осмонов не знал, не мог знать (кроме разве отдельных коранических преданий), но силой ума и таланта он проник в самую суть, ибо культуру носил в себе самом.

В сонме замечательных кыргызских лириков столетия Алыкул Осмонов – единственный великий поэт, единственный поэт мирового уровня. Мирового, потому что в отличие от ровесников и современников, обладал мировой культурой. Той культурой, для которой свойственно благоговение перед тайной жизни, этичность ума, внеисторическое, метафизическое, религиозное ощущение мира, которое я решился бы назвать «внутренним христианством».

Михаил Синельников, переводчик.

Памяти Алыкула

Горы как прежде стоят,
И реки в ущельях шумят,
Солнце все также горит,
И радуга глаз веселит.
Бишкек своей жизнью живет,
В делах и заботах народ.

И вдруг... к нам пришел Алыкул
Ветер с джайлоо подул,
Пахнул ароматом кумыс,
И беркут вдруг ринулся ввысь!
Под небом блестит Иссык-Куль,
Любил ты его, Алыкул!

И если б спросил ты у нас:
«Что сделал я, люди для вас?»
По чести, таков наш ответ:
«Свой подарил ты нам свет!
И он в твоих песнях живет,
И радость он людям несет!
Хоть мало ты прожил, поэт,
Но яркий оставил свой след!»

Д. Крутиков

ВЕСТЬ ИЗ ПРОШЛОГО

Когда Алыкул Осмонов в 1948 г. купил домик (усадьбу) рядом с нами по соседству, мне было 15 лет.

Училась я в 8-м классе и, конечно прекрасно помню все. А когда он умер (1950 г.) я была уже студентка I курса физмата КГУ.

Не было забора и построек на границе наших усадеб. Моя мама (домохозяйка) первая познакомилась с Алыкулом Осмоновым. Видно он был очень общительный, так как мы сразу (от мамы, конечно) узнали, что он-поэт, что он перевел на кыргызский язык «Евгений Онегин» А.С.Пушкина, «Витязь в тигровой шкуре» Шота Руставели, что он получил премию и купил этот домик. От мамы мы (а это я, папа и сестра) узнали, что Алыкул воспитывался в детском доме, что он живет один. Но вскоре у него стали жить пожилая женщина и молодой человек. Это как он объяснил маме – односельчане: бабушка с внуком. Они помогали ему, все делали по дому. У нас в 1948 г. не было электроэнергии. Даже эл. линии не было по улице (тогда она называлось Верхней). Алыкул Осмонов сказал маме, что он хочет взять разрешение на проводку эл.энергии. Мама предлагала ему, чтобы вместе провести: он возьмет разрешение, а мой отец – Бобров Никандр Агафонович возьмет на себя всю практическую часть.

Так у нас появилась эл.энергия раньше чем у всех жильцов, а проводку сделали с Тимирязевского переулка, от дома начальника Ленинского отделения милиции – Лейбо (имя, отчество не помню).

Мы конечно, очень были благодарны Алыкулу Осмонову. Когда он был свободен и видел, что мама на участке, он подходил и они разговаривали (так я часто их видела). Я подходила, поздоровавшись слушала. Интересно было, т.к. я в то время понимала, что перевести Пушкина на кыргызский язык – непосильная задача. Думала, что кыргызский язык беднее по словарному запасу. Но оказалось – это были мои наивные мысли.

Алыкул Осмонов поделился с мамой, что он болен: «Туберкулез легких». Мама предложила ему попробовать его вылечить, т.к. незадолго до этого она вылечила младшего брата папы (дядя Илья). Дядя Илья был выписан из больницы в безнадежном состоянии (лежал, плевал кровью). Мама обратилась к знакомому врачу со своим горем.

Врач посоветовала попробовать народное средство и дала маме (подробно расписала) рецепт (какие компоненты взять, как приготовить и как принимать). Я помню, что в это лекарство, приготовленное по рецепту врача входило: барсучий жир, алоэ, мед, яйца и еще много компонентов, но все съедобное и калорийное. Все это смешивалось (особо готовилось) получалось в виде сметаны и употреблялось по 1ст. ложке 3 раза в день. Дядя поправился. Врачи удивлялись.

Алыкул Осмонов отказался, сказав, что у него путевка на курорт. И он примет там курортное лечение. Я видела его в эти дни. Он мне запомнился, когда я его видела в последний раз, он стоял с мамой у нас на участке, разговаривали. Он был одет в серого цвета габардиновое пальто, без головного убора.

Через некоторое время мы узнали, что Алыкул Осмонов умер. Мама очень переживала, что не настояла на лечении, не проявила большей твердости и настойчивости.

Боброва Адель НИКАНДРОВНА

2005-год 21 -марта

P.S: Она сейчас на пенсии, часто заходит в Домцентр Алыкула. Рада тому, что делается по сохранению памяти великого поэта кыргызской земли. Выразила поддержку идеи строительства отдельного здания музея, которое пока ни

правительством, ни общественностью не воспринимается всерьез. Если бы ей представили благоустроенную квартиру, она согласна отдать свой огород под музей Алыкула, который необходимо расширять и благоустраивать.

IX Бөлүм

ВРЕМЯ И АЛЫКУЛ

Три измерения познания мира параллельно сливаются (прошлое, настоящее, будущее; фольклор, классика и современность), когда начинаешь познавать суть творчества Алыкула Осмонова (1915-1950). Он облакает в совершенную поэтическую форму все мысли и ощущения, тревогу и боль. Он говорит с нами на таком поэтическом языке, который подобно горному роднику обладает чистотой и прозрачностью, утоляя жажду духовного прикосновения, удивляя своими образами, сравнениями и открывая неизвестные пласты в повседневном мире, пробуждая интерес к жизни. Интересно то, что сколько раз читаешь его стихи, столько же находишь новые мысли и понимание.

Где бы я не находился, куда бы не ездил, строки его великолепных стихов, как талисман, как горсть родной земли, путешествует вместе со мной. В его стихах, болыпинство любителей поэзии, которые имеют возможность прочитать Алыкула в оригинале, могут найти сопровождение в состоянии своей души.

Его неравнодушная, любящая все земное, человеческая природа оставила поэтический отпечаток прошлого времени будущим поколениям. Он воспел Жизнь от рождения человека до его смерти и даже Смерть воспевал во имя Жизни. Поэтому и сейчас он настраивает нас на волну своего мировосприятия, открывая нам богатства, которыми, мы сами того не замечая, владеем.

Восславляя любовь, он любил сам и был любим, но подлинной его страстью была Родина, жемчужина нашей земли озеро Иссык-Куль. Скалистые, прогретые солнцем великие горы (Улуу Тоолор) с ледяными родниками, запахом летних трав, пением птиц, надменным взмахом орла на фоне голубого неба, вкусом богатырского напитка кумыс, удивленными глазами детей, степенностью аксакалов, красотой женских лиц и таинственными оттенками трагических напевов задумчивых народных акынов-импровизаторов. Чудесными наигрышами народного комуза, его поэзия парила над тысячелетними высотами нашей истории и болью открывала новые пласты прошлой культуры, вытаскивала из небытия образы и жизни наших древних предков, как легендарных, так и реальных. В этом он напоминает великих сказителей Великого Слова кыргызов, эпоса «Манас». Через его чувства и восприятия, они становились нашими современниками, а их жизнь и деяния предметом наших размышлений о себе, о нации, о Родине, о прошлом и будущем.

И хочется верить, что Время и Алыкул будут продолжать удивлять и покорять новый мир в лице грядущих поколений. В свою очередь новые поклонники таланта Алыкула Осмонова тоже будут открывать новые просторы его творчества и внесут новый вклад в алыкуловедение.

Основными направлениями этой деятельности является продолжение работы по созданию Дома-Центра Алыкула в его собственном доме в г. Бишкек, переиздания и новые переводы стихотворений на другие языки, организация музея в доме на территории , отского тубсанатория (Чолпон-Ата), где поэт проживал с 1945 по 1950 годы.

Обращаемся к структурам правительства и широкому кругу общественности по установлению лирического памятника на берегу озера Иссык-Куль, дополненное переиздание произведений стихотворений, переводов, драм, легенд, выпуск литературно-научных сборников об его творчестве, продолжение благоустройства дома поэта в г. Бишкек, стройка отдельного музея там же со всеми условиями для посетителей: аудиовидеотехника, конференц зал и т.д. Нужно установить памятник-бюст перед домом. Кроме этого следует активизировать работу среди школьников, студенчества и творческой молодежи.

В последние годы его отдельные стихотворения переведены на английский, японский языки. В Венгрии идет работа над выпуском сборника избранных произведений на венгерском.

Общественное объединение «Дом-Центр Алыкула» приглашает истинных патриотов Родины, ценителей истории, литературы и культуры к сотрудничеству во имя сохранения, усовершенствования и распространения духовно-культурного наследия народа, не отрывая ее от казны общемировых ценностей.

П. КАЗЫБАЕВ Директор ОО ДЦА, лауреат литературной премии им. Алыкула.

АЛЫКУЛДУН АКБОЗАТЫ ДУБУРТ УЛАЙТ

Кыргыз тарыхынын кылым карыткан далай заманына күбө болгон Улуу Тоолордун руханий угутун улаган, Ысык-Көлдүн көркөмүн муундарга сүрөттөп кеткен акын Алыкулдун ысымы Тоолор жылында Кыргыз Ала-Тоосунун 4060 метрлик чокусуна (АлаАрча капчыгайындагы Адигине чокусу жанында) берилди. Бишкектеги үйү капиталдык ондоодон өткөрүлүп башкы спонсорлору Чүй облусу (К.Бакиев), АКПСБ (М.Мукашев) жана коомчулук («Мекеним Кыргызстан» У.Барктабасов) болду. Көчөсү асфальтталды, экспонаттар топтолууда. Алгачкы экспонат катары Айдайдын 50-жылдарда тартылган фотопортретин айтсак болор. Аны иниси Аскен Осмоналиев алып келген. Чолпонатадагы балдар санаториясындагы үйүн музей-китепканага айландыруу маселеси КР Саламаттыкты сактоо министрлиги менен бирге ишке аша баштады. Ал эми «Кыял» бирикмесинин Асангулов Бектемир менен Жумашова Ават баштаган көл тараптагы жамааты Султан Макашовдун колдоосу менен акынга арнап, кыргыздын боз үйүн жасап берүү убадасы да руханий тилектештиктин күбөсү эмей эмне!

Венгрия акыны Шандор Петөөфинин музейи менен өнөктөштүк түзүлүп, ырларын чыгаруу колго алынууда. Китептери Аль-Баптин (Кувейт), королева Елизавета (Англия) өндүү инсандарга, Түркия китепканаларына белек катары тартууланды.

Япониялык агартуучу Мицуи Кацуо Капталарыкта болуп, Бишкектеги «Алыкул үй-борборун» атайын келип көрүү менен Токиодо чыккан «Чет элдик акындардын чыгармалар жыйнагын» белек катары тапшырды. Котормочулары Сейшима Еуко, Шимада Кофу болгон бул көлөмдүү жыйнак Алыкул Осмонов менен башталып: «Ысык-Көл», «Адамзат», «Ак кайын», «Кыргыз тоолору» киргизилген.

Бул саамалыкты улантып, «Балдарга» ыр топтомун япончо чыгаруу менен философиялык чыгармаларын которууга киришүү зор максатым, анткени, кыргыз жергесинде көп жылдан бери жүргөнүмдө кадырлап, сыйлаган акыным Алыкул болуп калды. Бул котормолор англис тилинен которулса, эмкилери түп нускадан жасалмакчы деген эле Мицуи аксакал.

Алыкулдун ырлары жарыяланган япон жыйнагы, «Балдарга», «Аккан суу» китептери жана ал жөнүндөгү календарь, буклеттер Бишкекке, Тоо саммитине келген ЮНЕСКОнун Генералдык директору К.Мацуурага да тапшырылган. Интернетке да Алыкул боюнча маалыматтар англис тилинде киргизилген.

Ал эми акын өзү жанбоорундай көргөн көл боюнда ырлары унутулбай, өзү дагы элдин эсинде экенин төмөнкү үч нерсе ырастап турарын өз көзүм менен үч жерден көрүп, жонтеримден туйдум. 1941-45-жылдардагы Ата Мекендик Улуу согушта курман болгондордун урматына Тоң райборборунда тургузулган эстеликте Алыкулдун:

Дүйнө – өмүр, уул бердиң, бала бердиң,
Дүйнө – өмүр, алоолонуп жана бердиң.
Неге сен алыс кеткен сапарыңан,
Ээриң жок жайдакталып кайра келдиң?

– деген мааниси терең «Жеңишбек» поэмасынан алынган саптары согуш мезгилиндеги абалды философиялык тереңдикте дал өзүндөй чагылдырышы менен да таасирдүү. Ушул текстти тандап алган эстелик автору Сабитжан Бакашовго ыраазычылык билдириш лаазым.

Таштан болор, кумдан болор төшөгүм,
Аз болсо да сыртта калар сөздөрүм.
Өлсөм дагы жара тээп мүрзөмдү,
Буудан болуп таскак салып өтөрмүн –

деген олуялык оюн ырастаган саптарын Жети-Өгүз курортунда ак мраморго чегип, акындын рухуна таазим катары атайын орноткондорго акын кадырына, сөз баркына түшүнө билгендерге чоң рахмат!

Алыкулга болгон элдик урмат, сыйдын туу чокусундай сезим, жагдай Жеңиш (мурдагы Чычкан) айылындагы Касымбек аксакал менен Анара апанын куттуу үй-бүлөсүндө орун алыптыр. Анткени, Касымбек аба үчүнчү уулу Мараттын тун баласына улуу акындын ысымын аздектеп койгон экен. Наристе Алыкулдун жалгыз эместиги эки эсе кубантты. Анткени, Данияр деген агасы, Абсамат деген иниси жана эже, карындаштары бар. «Жакшыга жанаштыр, жамандан адаштыр» ниетте неберелерине ушундай улуу ысымдарды койгон чоң атага рахмат.

Чүй облустук мамлекеттик администрациясына Урматтуу Курманбек иним!

Чүй облустук «Сары-Өзөн» теле берүүсүнөн кыргыз элинин улуу, кайталангыс акыны Алыкул Осмоновго арналган марафонду көрүп, анда Сиздин сүйлөгөн сөзүңүздү уккан элем. Элибизде Сиздей уулдун бар экендигин, Эл, жер, ата-мекен үчүн адилет кызмат өтөп, Алыкулдай улуу инсанды унутпай, кайрадан тирилтип жаткандыгыңызга ыраазы болгом. Мунун себеби бар.

Өткөн жылы кенже уулум Марас уулдуу болгон. Неберемдин атын Алыкул деп койгонбуз. Мына эми Алыкулдун тили чыгып, там-туң басып калган кези. Алыкул Осмоновду билбеген, сүйбөгөн кыргыз жок. Ал тээ 30-50-жылдары айтылуу Койсарыда, Жети-Өгүздө көп жолу болуп, дарыланган. Касиетүү Ысык-Көлдүн

кооздугуна, сулуулугуна суктанып, не деген керемет өлбөс-өчпөс ырларын жараткан. Улуу акын Шотанын «Жолборс терисин кийген баатырын» кыргыз окурмандарына жеткиргенден кийин менин кичинекей айылымда эле ондогон Автандилдер, Тариелдер, Нестан менен Даражандар туулуп, өсүп-өнгөн. Небереме Алыкул Осмоновдун ысымын берүү мына ушулар жана биздин үй-бүлөдөгү Алыкулга болгон сүйүү, ызаат жана терең урматтоо себепкер болгон.

Ушундан улам Сизге урматтуу Курманбек иним ушул катты жазып, кыргыз элинин улуу акыны Алыкул Осмоновдун ысмын алып жүргөн кичинекей Алыкул касиеттүү көл кылаасында бактылуу балалыкка бөлөнүп, өсүп, чоңоюп келе жаткандыгын гана билдирип коеюн дедим. Дагы, Бишкекте Алыкулдун үй-музейи ачылат деп уктум. Балким ушул катыма ошол музейден кичине бир орун болуп калаар деген эле тилек. Сизге урматтуу Курманбек иним, жооптуу, өтө түйшүктүү ишиңиздеги ийгиликтерди, үйбүлөлүк бакыт таалайды, бекем саламатчылыкты тилеп жана каалап:

*Урматтоо менен пенсионер
Ишебаев Кашымбек,
Жети-Өгуз району, Жеңиш айылы.
27.01.2000-ж.*

СОҢКУ СӨЗ ОРДУНА

Ал эми Алыкулдун «Комуз» деген ыры үчүн комузду музейге деп атайын чаап берген Эсенгул Мамыркул уулу бир кезде Ыссыккөлдүн «Аккуу» ансамблинде эмгектенген.

Тон районундагы Алабаш айылынын тургуну Табалдиев Курман аксакал да акын жөнүндө эскерүү айтып берди. Ал эми Алыкул Осмонов менен өтө жакын алакада болгон чолпонаталык Курманбай Черикчиев экенин билебиз. Мына ушул кишинин кызы, акын «Женишкандын атасы» деген ырында сүрөттөгөн Женишкан атасынан калган тогуз коргоолду, көптөгөн фотолорду Алыкул үйүнө белекке бергени чоң жаңылык болду.

Бишкектеги үйүндө уюштурулуп жаткан Алыкул борборуна экспонат топтоого (китептери, котормолору, фото ж.б. материалдары, ал жөнүндөгү ар түркүн эмгектер, арноолор, жекече белектер), жана эн башкысы китептерин басып чыгарууга (балдар үчүн өзүнчө), музей имаратын салууга, көл боюна эстелигин тургузууга, «Победа» машинасын алууга иштиктүү аракет жасоого жардамдашып, көмөк көрсөтүүчүлөрдү өнөктөштүккө чакырабыз.

Ушул саамалыкты алгачкылардан болуп колдогон Курман Кыдырбаева апабызга, акын агабыз Молдобаев Тургунаалыга, Алыкул сыйлыгынын лауреаты акын Бактыгүл Чотуровага чоң рахмат демекчибиз. Художниктер С.Ишенов, Т.Курманов, Р.Исаков, С.Төрөбеков, А.Бейшеев, Ж.Ташиев, О.Идирисов жана скульптор В.Шестопал да өз кошумчаларын беришти.

Улуттук банк (У.Сарбанов) 200 сомдукка акындын сүрөтүн түшүрүп, көл жөнүндөгү ыр саптарын пайдаланган. Алыкул банкнотко ыры жазылган дүйнөдөгү эн биринчи акын. Улуттук банк ошондой эле «Алыкул» түстүү буклетин үч тилде чыгарды.

Бул саамалык улантыларына, терең ишенебиз. Ушул китептин чыгышына көмөгүн көргөзгөн Бишкек мэриясына (А.Ногоев) чоң ырахмат. Ал эми Алыкулдун ысмын

көлдөгү бир кемеге койгонго жана Чолпонатага эстелигин тургузууга изги ниети бар ишкер Турат Андашевге Алыкул күйөрмандарынын атынан миң алкыш демекчибиз. Ушундай улуу демилгелерди улантуучуларды өнөктөштүккө чакырабыз.

*Кат-кабар жазабыз же келебиз дегендерге дарегибиз:
Бишкек шаары, Сокулук көчөсү-10.*

Каржы жагынан кайрылышууга ниети жана мүмкүндүгү төп келгендерге эсеп-кысабыбыз:

20020013427 АК ПСБ код 330101328

«Алыкул уйу-борбору» коомдук бирикмеси.

АЛЫКУЛ ҮЙ-БОРБОРУНДАГЫ ОЙ-ПИКИР ЖАНА СУНУШТАР КИТЕБИНЕН

Выставка посвященная 85 летию А.Осмонова содержит большой архивный материал, отражающий вехи творчества поэта. На мой взгляд, большой учебный материал для ВУЗов КР. К отрицательным моментам отношу недостаточное внимание Правительства к организации данного юбилея. Желаю Фонду А.Осмонова высоко держать знамя духовности кыргызского народа.

Эркингүл Найзабекова, к.э.н. ст. консультант ЖК КР

23.05.2000. Нац. библиотека.

Поэзиянын алп акыны Алыкулдун 85 жылдыгына арналган китеп-сүрөт көргөзмөсү өзүнүн маанилүү маңыздуу, тематика жактан өтө бай көрсөтүлгөнү өтө чоң таасир калтырды. Акындын чыгармачылыгы эң мыкты берилген. Эң мыкты иштери үчүн Улуттук библиотекасынын (китепкананын) коллективине раазычылык билдирип, чоң ийгиликтерди каалайбыз. Бул ишке активдүү катышкан, башкы уюштуруучулардан болгон Алыкул Фондусуна дагы ийгилик каалайбыз.

К.Кондучалова, К.Кыдырбаева, Болотбек Сыдыгалиев, О.Кутманалиев, Осмоналиев Аскен. 23-май, 2000-ж.

Улуу акын А.Осмоновдун 85 жылдыгына арналган «Аккан суу жана Алыкул» аттуу көргөзмө «эң жакшы» деңгээлде уюштурулган экен. Көп илимий, факты, көз караштар, сын пикирлер коюлган. Биринчиден Улуттук китепкана кызматкерлерине, П.Казыбаев агайга чоң ырахмат! Сиздерди Алыкулдун арбагы колдоп, иштериңиздерге ийгилик каалайм.

Ж.Сокурова. КМПУнун филология факультетинин окутуучусу. 1.06.2000.

Улуу акын Алыкул Осмоновдун «Аккан суу жана Алыкул» кечесине катышууда биз көптөгөн орошон ойлорду уктук. Мында А.Осмоновдун өмүрүнө, чыгар-

мачылыгына арналган ар кандай көз караштар, ойлор айтылды. Мына ушул ойлордун иш жүзүнө ашышына тилектешмин. Кыргыз элинин атагын чыгарган А.Осмоновдун Ак Боз атынын дүбүртүн кылымдардан кылымдарга угулушуна биз дагы салымыбызды кошобуз деп ойлойм.

3-декабрь, 2005-ж.

Алыкулдун каза болгонуна 55 жыл толду. Аларча көрүстөнүндөгү жайбашына барып, куран окудук, эскерүүлөр, ар кандай ой-пикирлер айтылды. Акындын педтехникумдагы курсташы, токсондогу Шайык аба Жамансариевдин келгени бардыгыбызды кубантты. ЖК депутаты А.Шадиевдин жардамчысы Айнагүл Базарбаева алоолонгон гүлдестесин койду. Мундузбек Тентимишев энциклопедия даярдап жатыптыр.

«К.Т.» гезитинин редактору Бакыт Орунбеков студент кездеги салтты бузбай келгенин айтты. Гезит кабарчысы Жыпар Исабаева кичине кезде түш көргөнүн: – Алыкул жаагына колун жазданып отурганын, мен өлгөн жокмун, менин ырларымды уурдап жатышат дегени турмушка дал келгендей.

Анткени, 1951-жылы ЖС комиссия мүчөсү Т.Шамшиев кол жазмаларын алып кетип, үйүндөгү жертөлөгө койгон имиш. Ал эми академиядагы кол жазмаларында 1956-жылы өткөрүлгөнү жазылган. Чындык кайда? А эң башкысы – чыгармалары толук жарыяланганбы, эч ким уурдаган эмеспи...

П. Казыбаев 12.12.05

Народ, который почитает память великого сына, вечен.

Спасибо организатором музея. Желаю процветания Кыргызстану,

С уважением Гиули Аласания.

Грузия. 22.06.06.

P.S. Она мать президента Грузии М. Саакашвили.